

УДК 338.48 (477)

Людмила ГОЛОВКОВА^{1*}, Юлія ЮХНОВСЬКА^{2*}

^{1*} д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів та економічної безпеки Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, e-mail: g.liudmila22@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5473-6644

^{2*} д.е.н., доцент, завідувач кафедри «Менеджменту та туризму», КЗВО Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія, e-mail: yuhnovskaj@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1643-0825

ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

У статті запропонована та обґрунтована цілісна концепція збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі, яка ґрунтується на методології маржиналізму та філософії позитивізму, гедонізму та утилітаризму, яка складається із сукупності послідовних та логічних етапів; охоплює економічні дії, пов'язані зі балансуванням ринкових процесів і поза ринкову діяльність на різних рівнях державного і недержавного управління. Визначена класифікація параметрів, які впливають на збалансованість розвитку потенціалу туристичної галузі областей України, які працюють ззовні, а також внутрішні чинники, що формуються всередині самої області. Найважливішою класифікаційною ознакою параметрів збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі області та країни є взаємозв'язок структурних елементів (туристичні центри, туристичні райони тощо). Визначено формування нових можливостей та вигод при збалансованому розвитку потенціалу туристичної галузі внаслідок участі у кластері.

Ключові слова: збалансований розвиток, потенціал, туристична галузь, цілісна концепція, соціальна підсистема, економічна підсистема, екологічна підсистема

Постановка проблеми

Сьогодні на сучасному етапі розвитку національної економіки України питання розвитку потенціалу туристичної галузі досліджені не в повній мірі, тому є необхідність у розробці концептуальних досліджень у напрямку збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі.

Зростання ринку туристичних послуг зумовлене з одного боку, збільшенням попиту на них, з іншого – зростанням пропозиції. Основними причинами зростання попиту на туристичні послуги є: збільшення доходів; підвищення стандартів життя; відкритість зовнішнього світу; переорієнтація населення на пізнання історико-культурних цінностей; підвищення мобільності населення тощо: зростання пропозиції залежить від розвитку підприємництва та конкурентного потенціалу туристичної галузі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Інтерес з боку держави на різних рівнях управління (міжнародному, національному, регіональному та макрорівні (туристичні підприємства, організації, суміжні учасники

туристичного процесу) щодо питань концепції збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі країни зростає з кожним роком. Проблема розвитку потенціалу туристичної галузі, концептуальними характеристиками, регулюванням та управлінням займалися вчені, серед яких: А. Здоров (Zelinsky I., 2001), В. Вакуленко (Vakulenko, V., Valentyuk, I. & Hryban, V. 2003), І. Антоненко (Antonenko I., 2005), І. Зорін (Zorin, I., Zorin, A. & Irisova T., 2001), І. Школа (Shkola I., 2003), К. Сіренко (Sirenko K.V., 2010), О. Музиченко-Козловська (Muzychenko-Kozlovska O.V., 2012), О. Трегубов (Tregubov O.S., 2013), Т. Ткаченко (Tkachenko T.I., 2006) та ін.

У процесі розробки концепції збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі з метою досягнення оптимального результату дуже важливо урахувати переваги і недоліки, а також можливості і інтереси споживачів туристичного продукту. Урахування цих обставин дозволить правильно визначити пріоритети розвитку, форми та методи залучення інвестицій і оцінити їх обсяги

(Preservation and sustainable development of the Carpathians: textbook. Guide to Sustainable Tourism, 2016); Yukhnovska Y.O., 2019).

Маючи погужний потенціал туристичної галузі в областях України, необхідно сформувати цілісну концепцію збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі, яка буде формуватися під впливом інституціонального середовища та охоплювати як економічні дії, пов'язані з ринковими процесами, так і позаринкову діяльність, на різних рівнях державного і недержавного управління, що дозволить нівелювати такі недоліки, як: недостатній рівень доступності та споживчих властивостей українських туристичних продуктів, слабо розвинену інфраструктуру та туристичні маршрути, спірну якість туристичного сервісу, низьку ступінь прозорості ринку, недостатню інформованість туристів.

Головним недоліком теоретичних розробок концепцій розвитку туристичної галузі, на нашу думку, є відсутність обґрунтованих шляхів збалансованості соціальної, економічної та екологічної підсистем, що дозволило б саме областям України сформувати та розвивати потенціал туристичної галузі як перспективну та ефективну галузь національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Теоретичним базисом розвитку потенціалу туристичної галузі України має виступати цілісна концепція збалансованого розвитку. Збалансований розвиток потенціалу туристичної галузі передбачає розвиток системи взаємопов'язаних екологічних, економічних та соціальних підсистем, спрямованих на їх збалансування та раціональне використання потенціалу туристичної галузі областей України.

Цілісна концепція збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі в Україні повинна повністю відображати позицію областей України відносно стратегії на довгострокову перспективу і включати конкретні заходи з її реалізації (Yukhnovska Y.O., 2019).

Процес формування цілісної концепції збалансованого розвитку туристичної галузі областей України дуже трудомісткий, який

повинен складатися із сукупності етапів, які виконуються послідовно та логічно. Існує збалансований зворотний зв'язок і вплив кожного етапу на інші та на всю їх сукупність. Вона повинна охоплювати економічні дії, пов'язані із балансуванням ринкових процесів і поза ринкову діяльність на різних рівнях державного і недержавного управління, що дозволить виокремити методологічне спрямування дослідження механізмів розвитку потенціалу туристичної галузі України.

Авторами запропонована та теоретично обґрунтована цілісна концепція збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі України, яка ґрунтується на методології маржиналізму та філософії позитивізму, гедонізму та утилітаризму й охоплює як економічні дії, що пов'язані з ринковими процесами, так і позаринкову діяльність, яка здійснюється на різних рівнях державного і недержавного управління та характеризується чітким спрямуванням і визначеними пріоритетами, де раціональні регіональні підсистеми (економічна, екологічна, соціальна) прагнуть до стратегічної єдності, балансу інтересів і постійного розвитку при дотриманні низки умов (свобода конкуренції, мобільність ресурсів, доступність технологій тощо), що дозволить обґрунтувати, скоординувати й спрямувати функціональні зміни області (регіону) в економічному, просторовому, демографічному і культурному аспектах; сформувати організаційні системи туризму з позиції координації взаємовідносин, що постійно трансформуються на туристичному ринку областей (країни); визначити причини, мотиви вибору місць відвідування споживачів турпослуг; генерувати значний соціально-економічний ефект для регіону шляхом стимулювання розвитку суміжних відносно туризму сфер, що розвиваються як еволюційним шляхом, так і шляхом трансформації під впливом низки локальних факторів; впровадити кластерний підхід і механізм збалансованого розвитку туристичного природокористування периферійної території для відпочинку зі сприятливими природними ресурсами; оптимізувати трансакційні витрати (рис. 1.).

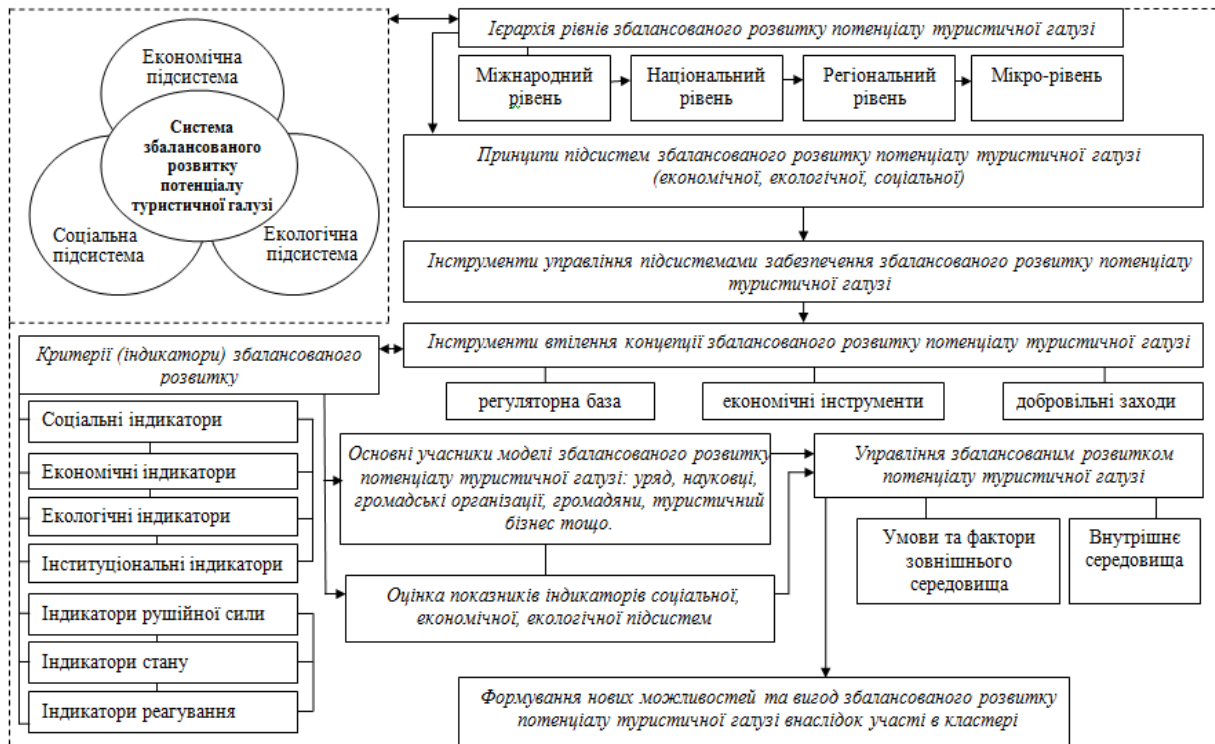

Рис.1 Цілісна концепція збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі

Джерело: (розроблено автором)

Доцільно визначити ієрархію рівнів збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі, це: 1) міжнародний (глобальний) рівень; 2) національний рівень; 3) регіональний рівень (відповідна туристична спеціалізація); 4) мікрорівень (туристичні підприємства, організації, суміжні учасники туристичного процесу).

З точки зору міжнародного рівня збалансований розвиток потенціалу туристичної галузі можна розглядати як керований, цілеспрямований розвиток різних видів туризму конкретних областей країни, які мають відповідний наявний та стратегічний потенціал. Метою розвитку на міжнародному рівні виступають збереження біосфери країн, планети, задоволення потреби світового соціуму без нанесення шкоди навколишньому середовищу, підтримка цілісності екосистеми.

На національному рівні збалансований розвиток потенціалу туристичної галузі країни передбачає соціальну орієнтацію з метою підвищення якості добробуту населення країни, економічного, екологічно-безпечного розвитку країни, що дозволяє

задовольняти необхідні суспільні потреби як сьогодишнього покоління, так і майбутніх.

На регіональному рівні збалансований розвиток потенціалу туристичної галузі конкретної області та її туристичної спеціалізації реалізується за допомогою ефективного та конкурентоздатного функціонування соціально-економічних систем області, комплексного благоустрою областей туристичними інфраструктурними об'єктами, при постійному зростанні якісних індикаторів рівня життя місцевого населення, збереження культури та національних традицій, а також збереження навколишнього середовища в теперішньому та майбутньому часі.

Збалансованість розвитку потенціалу туристичної галузі знаходиться в залежності від конкурентоздатності організацій, які обслуговують туристів, від того, наскільки узгоджене функціонування суб'єктів господарювання, які здатні сформувати довготривалі конкурентні переваги, підтримувати необхідні внутрішньогалузеві пропорції та зв'язки для забезпечення інноваційного розвитку, безпеки та якості послуг, ефективності діяльності.

Збалансованість розвитку потенціалу туристичної галузі на рівні конкурентних організацій, які здійснюють туристичну діяльність, означає здатність господарюючих суб'єктів знаходитися в балансі функціонування із забезпеченням цільових індикаторів рентабельності та ефективності, враховуючи конкурентоздатність та безпеку на ринку туристичних послуг.

Отже, об'єктивні передумови забезпечення сталого розвитку національної та, як наслідок, глобальної економіки формується, на нашу думку, на обласному рівні. При цьому кожна область володіє ресурсами, які стимулюють розвиток різних видів туристичної діяльності. Особливо це стосується природних ресурсів, унікальних і не відновлювальних за своїми якісними характеристиками, що значно підвищує важливість переходу до еколого-, економічно-, соціально-орієнтованому збалансованому розвитку потенціалу туристичної галузі.

Провівши дослідження принципів збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі в п.1.3. виділимо основні принципи підсистем цілісної концепції збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі:

1. Принципи економічної підсистеми:

- узгоджене планування та управління розвитком потенціалу туристичної галузі з іншими видами економічної діяльності й напрямками розвитку країни та окремих областей;
- сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, підприємств туристичної та суміжних галузей як підґрунтя формування робочих місць;
- підтримка впровадження у туристичну галузь екологічно м'яких технологій;
- реалізація маркетингу туризму та диджиталізація з метою підвищення ефективності місцевої економіки та зменшення негативних наслідків і тиску на довкілля за рахунок рівномірного розподілу туристів у часі і просторі;
- цифровізація діяльності підприємств, організацій туристичної та суміжних галузей.

2. Принципи соціальної підсистеми:

- налагодження тісної співпраці всіх зацікавлених сторін за допомогою узгодженості дій національних рад з туризму, туристичних агенцій та організацій, приватного сектору,

місцевими громадами для прийняття ефективних стратегічних рішень щодо розвитку потенціалу туристичної галузі;

- забезпечення рівноправних умов для місцевого населення поряд з іншими учасниками туристичного бізнесу в отриманні економічних, соціальних і культурних вигод від розвитку туристичної галузі, надання першочергового права на працевлаштування;
- повага та збереження місцевих культур, традиційних ремесел, фольклору;
- заохочення відповідальної поведінки туристів, виховання поваги до національних законів, культурних цінностей, соціальних норм і традицій.

3. Принципи екологічної підсистеми:

- мінімізація і утилізація відходів, впровадження систем очищення та повторного використання води, матеріалів та технологій із якнайменшим впливом на природне та культурне довкілля;
- ефективне використання енергії та залучення альтернативних джерел енергії;
- зменшення шкідливої дії транспортної інфраструктури;
- збереження біорізноманітності та необхідність обережного поводження із вразливими природними системами.

Принципи балансування націлені на забезпечення збалансованого поєднання інструментів управління підсистемами, метою яких є формування вектору руху або спрямування його у бажаному напрямі, та характеризуються:

- процесами функціонування та розвитку організацій, підприємств та інфраструктурою туристичної та суміжних галузей;
- статичною збалансованістю організацій, підприємств і туристичної інфраструктури областей, динамічною стійкістю процесу їх розвитку;
- змінами, що відбуваються в організаціях, підприємствах, туристичній інфраструктурі на суміжних галузях, які здійснюють діяльність у туристичній галузі, та / або у взаємодіях між ними;
- управляючим впливом (превентивним, компенсуючим, адаптивним і стимулюючим).

Принципами змін збалансованості розвитку потенціалу туристичної галузі є :

- принцип інертності – починається через певний час після впливу зовнішніх і

внутрішніх чинників та продовжується певний час після припинення їх дії;

- принцип еластичності – обумовлюється самим потенціалом його технічних, організаційних, культурних та інших характеристик;
- принцип безперервності – відбувається постійно, але змінюється їх швидкість та напрям змін;
- принцип пропорційності – потенціал системи можна збільшити на величину інвестиції із забезпечення пропорційності процесів через ліквідацію вузьких та слабких місць.

Основними інструментами втілення цілісної концепції збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі є:

- регуляторна база (стратегічні документи, закони, нормативні вимоги, директиви);
- економічні інструменти (податки і збори, податкові пільги і субсидії);
- добровільні заходи (інформування про зміст, можливості та переваги збалансованого розвитку, консультації й підтримка основних стейкхолдерів).

Для успішного здійснення практичного переходу до збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі принципово важливим питанням є створення і розробка відповідних показників, індикаторів, систем індикаторів, які давали б змогу достатньо вичерпно й коректно досліджувати сутність всіх процесів, складових елементів та взаємозв'язків, що в сукупності визначають параметри розвитку суспільства і його життєдіяльності в природі, а також ступінь збалансованості розвитку потенціалу туристичної галузі.

Критерії (індикатори) збалансованого розвитку, з одного боку, відображають соціальні, економічні і екологічні параметри підсистем у єдиному інтегрованому комплексі; з іншого – їх розвиток розглядається через зміну станів, кожен з яких характеризується визначеною збалансованістю і здатністю до змін. Саме в цих двох площинах формується система критеріїв (індикаторів) збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі.

Класифікація індикаторів (критеріїв) збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі:

1. Соціальні індикатори: боротьба з бідністю; демографічна динаміка і стан; поліпшення освіти, поінформованості і виховання

суспільства; захист і поліпшення здоров'я людей; поліпшення розвитку поселень.

2. Економічні індикатори: міжнародна кооперація для прискорення збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі і пов'язана з цим місцева політика; зміна характеристик споживання туристичних послуг; фінансові ресурси і механізми; передача екологічно чистих технологій, співробітництво і створення потенціалу туристичної галузі.
3. Екологічні індикатори: збереження якості водних ресурсів і забезпеченість ними; захист морів і прибережних територій; комплексний підхід до планування і раціонального використання земельних ресурсів; раціональне управління вразливими екосистемами, боротьба з опустелюванням і посухами; сприяння веденню ефективного сільського господарства і розвитку сільських районів; боротьба за збереження лісів; збереження біологічної розмаїтості; екологічно безпечне використання біотехнологій; захист атмосфери; екологічно безпечне управління твердими відходами, стічними водами, токсичними хімікатами, небезпечними відходами та радіоактивними відходами.
4. Інституціональні індикатори: облік питань екології і розвитку в плануванні і управлінні збалансованим розвитком потенціалу туристичної галузі; національні механізми і міжнародне співробітництво для створення потенціалу в країнах, що розвиваються; міжнародний інституціональний порядок; міжнародні правові механізми; інформація для прийняття рішень; посилення ролі основних груп населення.

Індикатори рушійної сили, стану, реагування збалансованості розвитку потенціалу туристичної галузі:

1. Індикатори рушійної сили є індикаторами людської активності, процесів і характеристик, що можуть позитивно чи негативно впливати на збалансований розвиток потенціалу туристичної галузі. Ці індикатори відповідають рівню організацій, підприємств та інфраструктури туристичної галузі.
2. Індикатори стану фіксують характеристики збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі в певній області в певний момент.

3. Індикатори реагування: політичний вибір і інші реакції на зміну характеристик збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі. Ці індикатори вказують на волю й ефективність суспільства до вирішення проблем збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі.

Особливо важливим для прискорення переходу до моделі збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі в Україні є організація співпраці між основними учасниками цього процесу: уряд; науковці; громадські організації; громадяни; туристичний бізнес тощо.

Для характеристики збалансованого розвитку як динамічного процесу необхідна цілісна інтегрована стратегічна система показників індикаторів економічної, соціальної та екологічної підсистем, що дозволяє оцінити динаміку, а також масштаби нерівномірності їх розвитку.

В основу цілісної концепції збалансованості розвитку потенціалу туристичної галузі покладено низку принципів, яким вона повинна відповідати:

- аналіз складових економічної, екологічної та соціальної компоненти розвитку в єдиному інтегрованому комплексі;
- набір індикаторів, що відображає стан цих інтегрованих компонентів у динаміці;
- придатність для практичного використання результатів аналізу та обґрунтування стратегій і програм збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі;
- методична простота полягає у доступності для аналізу статистичних даних при відсутності великих фінансових і тимчасових витрат, в тому числі в період кризи;
- динамічна збалансованість економічної, екологічної та соціальної компоненти підсистем, динамічна порівнянність і підпорядкованість показників між собою.

Збалансований розвиток потенціалу туристичної галузі областей України характеризується необоротністю, закономірністю, безперервністю та прогресивністю, що відбуваються в процесі змін його структурних елементів або взаємозв'язків між ними, що знаходяться в умовах впливу різних параметрів, класифікованих за низкою ознак (табл. 1).

Найважливішою класифікаційною ознакою параметрів збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі областей та

країни є взаємозв'язок структурних елементів (туристичні центри, туристичні райони тощо).

У зв'язку з цим чітко видно зовнішні параметри або умови, що впливають на збалансований розвиток потенціалу підприємницьких структур туристичної галузі областей, які працюють ззовні, а також внутрішні чинники, що формуються всередині самої області.

Зростаюча роль зовнішніх параметрів спирається на туристичну інфраструктуру, яка характеризується принципами системності і являє собою відносно ізольовану частину територіальної системи, тобто відкрита і доступна для користувачів туристичного продукту. Отже, сутнісні значення туристичних областей як відкритих соціально-економічних систем сприяють побудові концептуальних підходів у сфері дослідження, що припускає визначення зовнішніх і внутрішніх параметрів, які впливають на процес збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі.

Основою дослідження є управління збалансованим розвитком потенціалу туристичної галузі області країни, яке включає, з одного боку, умови і фактори зовнішнього середовища, які впливають або можуть вплинути на туристичні організації, підприємства, які мають значення для їх функціонування, адаптації до особливостей зовнішнього середовища. З іншого боку, системність означає наявність внутрішнього середовища організацій, підприємств, суміжних галузей, що здійснюють туристичну діяльність, та вимагає структуризації цього внутрішнього середовища і дослідження внутрішніх змін.

Таким чином, у даному контексті управління збалансованим розвитком потенціалу туристичної галузі засноване на поєднанні двох взаємопов'язаних складових:

- цілеспрямований вплив на внутрішнє середовище областей країни, організація туристичної і супутньої їй діяльності, спрямованої на отримання бажаного результату;
- організація ефективної взаємодії із зовнішнім середовищем, тобто з контрагентами, найманими працівниками, державою, здійснення діяльності з урахуванням економічних законів попиту і пропозиції, механізму конкуренції, в рамках чинного нормативно-правового регулювання.

Таблиця 1

Класифікація параметрів, які впливають на збалансованість розвитку потенціалу туристичної галузі областей, країни (розроблено автором)

Джерело: (розроблено автором)

Ознака класифікації	Параметри класифікації
Масштаб впливу	Комплекс заходів, які формуються на різних рівнях соціально-економічної системи та безпосередньо або опосередковано впливають на процеси, які пов'язані із збалансованим розвитком потенціалу туристичної галузі областей країни
Стадія економічного циклу	Комплекс заходів, які пов'язані з прискоренням, стабілізацією або уповільненням процесів збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі областей країни
Відношення до структурних елементів туристичної галузі областей країни	Зовнішні умови та фактори, які впливають на збалансованість у розвитку туристичної галузі в областях країни ззовні та внутрішні умови, які виникають та діють в областях країни
Напрямок впливу	Комплекс заходів, які перешкоджають або сприяють процесам збалансованості розвитку потенціалу туристичної галузі областей країни
Природа виникнення	Економічного, соціального, політичного, екологічного, інституціонального тощо напрямку розвитку потенціалу туристичної галузі областей країни
Ступінь обумовленості	Умови та фактори об'єктивного та суб'єктивного напрямку, які формують в активному підприємницькому середовищі, підприємств, організацій та інфраструктури туристичної галузі в областях та країні
Форми взаємовпливу туристичної галузі в області	Різноманітні види та способи взаємодії з організаціями, підприємствами та елементами туристичної інфраструктури, які беруть участь в організації туристичної діяльності та які формують туристичний продукт й створюють умови, що забезпечує збалансований розвиток потенціалу туристичної галузі області, країни
Тривалість впливу	Умови та фактори, які діють в кратко-, середньо- та довготривалому часових періодах
Стабільність впливу	Можуть бути постійними та змінними
Новизна	Інноваційні, які відрізняються новизною та діють вперше, або традиційні, які діють у певний період часу
Ступінь впливу	Основні, тобто досить сильно впливають на збалансованість розвитку потенціалу туристичної галузі, та допоміжні, які надають незначний вплив
Рівень управління	Формуються в межах стратегічних та функціональних принципів управління збалансованим розвитком потенціалу туристичної галузі областей, країни
Мета управління	Попереднього, компенсуючого, адаптуючого та стимулюючого характеру

Напрямок впливу також є фактором, який може перешкоджати або сприяти процесам збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі областей країни. Ці фактори можуть формуватися в зовнішньому і внутрішньому підприємницькому середовищі за умови підприємницької активності туристичної області.

Фактори, які негативно впливають на збалансований розвиток потенціалу туристичної галузі областей країни, формують тенденції зростання втрат ресурсного потенціалу, пов'язані з вартістю вже витрачених ресурсів. Ця тенденція обумовлюється лімітом в області більшості туристичних ресурсів, задіяних у здійсненні

туристичної діяльності, крім комунікативно-інформаційних ресурсів. Це свідчить про те, що перспектива збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі в областях країни пов'язана з інноваційними технологіями в туристичній галузі. Збільшення інформаційних ресурсів у всьому їх різноманітті в діяльності туристичних організацій, підприємств та суміжних галузей у відповідній області призводить до їх часткового і зростаючого заміщення (як природних, так і кадрових, матеріально-технічних). Збалансованість у розвитку потенціалу туристичної галузі в цих умовах пов'язується з впровадженням прогресивних інформаційних, адміністративних,

управлінських, соціальних технологій та програм, які сприяють підвищенню ефективності споживання всіх видів ресурсів.

Умови і фактори, які забезпечують збалансований розвиток потенціалу туристичної галузі, класифікуються також за природою свого виникнення. Вони досить різноманітні, відображають специфіку різних аспектів функціонування обласної соціально-економічної підсистеми. Найважливішого значення серед них набуває група економічних чинників, до якої входять різні форс-мажорні обставини в економіці обласного розвитку, труднощі з фінансуванням стратегічних програм розвитку потенціалу туристичної галузі областей. Існує також цілий комплекс проблем організаційного та нормативно-правового характеру, куди входять недостатня компетентність менеджменту, брак і плинність кваліфікованого персоналу в туристичній галузі і гостинності, недостатня підготовка персоналу в аспекті адекватної реакції до сучасної ситуації, недостатність розвитку системи обласного управління, недостатність координаційних процесів туристичною діяльністю. Цей фактор виявляється в неадекватному значенні для сучасних вимог рівні розвитку різних видів

туристичної інфраструктури. Недостатньо ефективними є програми державної підтримки діяльності туристичних організацій, підприємств. Важливого значення набувають і екологічні проблеми, які перешкоджають збалансованому розвитку потенціалу туристичної галузі областей країни, оскільки вони є наслідком високого тиску на екологічну систему туристичної галузі.

Умови і фактори збалансованості розвитку потенціалу туристичної галузі можна розділити, виходячи з їх характеристики, рівня їх розвитку: що характеризують об'єктивність і суб'єктивність розвитку як самих областей, так і видів туризму, характерних тільки для них, тобто об'єктивні та суб'єктивні чинники. Об'єктивні утворюються за стихійними законами туристичного ринку, об'єктивним «закономірностям» діяльності екологічної і соціальної підсистем тощо. Виникнення суб'єктивних чинників збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі можна зв'язати з підприємницькою активністю суб'єктів туристичної галузі, які формують внутрішнє і зовнішнє середовища областей як відкритих туристичних систем.

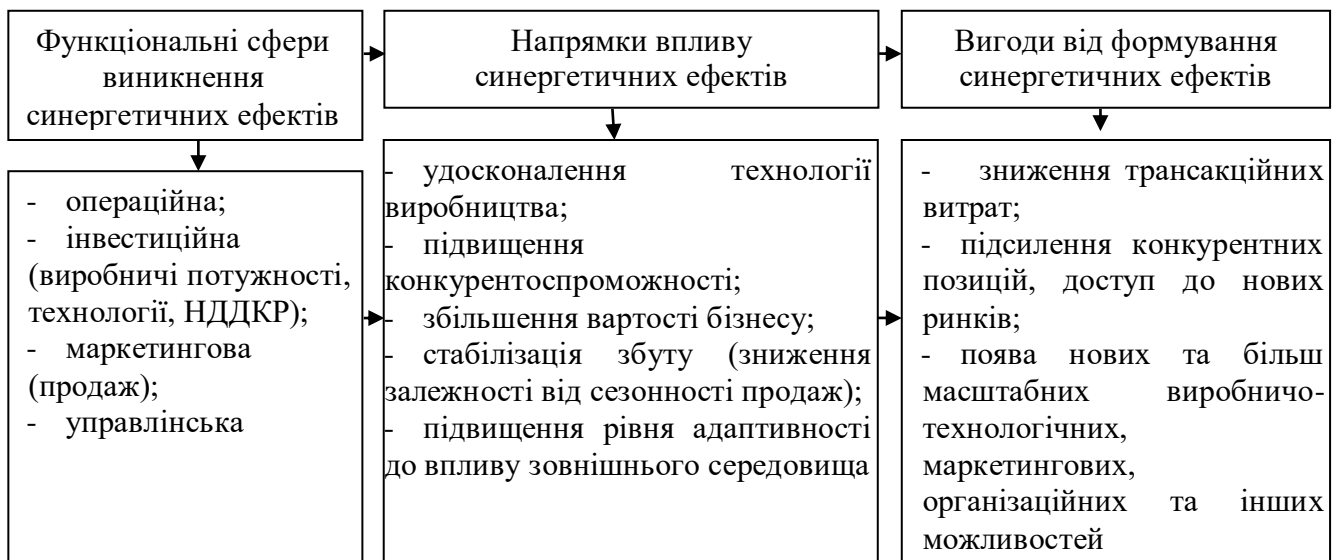

Рис.2 Формування нових можливостей та вигод при збалансованому розвитку потенціалу туристичної галузі внаслідок участі у кластері

Джерело: (розроблено автором)

Досліджуючи умови і чинники збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі, необхідно зазначити, що в даний час велике значення надається різним технологіям і інтегрованим утворенням в організації туристичної діяльності, що позитивно впливає на стан збалансованості певних туристичних областей.

До перспективних форм інтегрованих утворень належать, в першу чергу, кластерні технології, які визначаються як форми найбільш ефективного співіснування і взаємодії підсистем (економічної, соціальної, екологічної) туристичної галузі. Кластер як інтегрований елемент туристичної галузі області призводить до позитивних і негативних синергетичних ефектів, однак при зростанні ефективності пов'язаних туристичних областей і економії на трансакційних витратах, позитивні синергетичні ефекти переважають (рис. 2).

Участь у кластері призводить до низки переваг, в основі яких закладено більш ефективне використання ресурсів і вигод для його учасників: від участі в спільних інвестиційних і інноваційних проектах, що вже є стратегічною перевагою при рівних умовах, при виході на нові сегменти ринку, зниження трансакційних витрат тощо.

Висновки

Таким чином, перехід до збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі внаслідок участі в кластері сприятиме:

- 1) забезпеченню оптимального використання ресурсів навколишнього середовища як ключового елемента збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі, з метою підтримки основних екологічних процесів і збереження природної спадщини біологічного різноманіття;
- 2) збереженню соціально-культурних особливостей, які приймаються спільнотою, їх культурної спадщини та традиційних звичаїв, а також покращенню взаєморозуміння різних культур та їх сприйняття;
- 3) забезпеченню реалізації довгострокових соціально-економічних програм і проектів, включаючи постійну зайнятість населення

і розширення можливості використання отриманих прибутків.

Збалансований розвиток потенціалу туристичної галузі може бути забезпечено тільки за умови формування сучасної професійної системи управління в межах кластера, що сприятиме стабільному, узгодженому функціонуванню та розвитку інтегрованої економічної, соціальної та екологічної підсистем.

Збалансований розвиток потенціалу туристичної галузі внаслідок участі у кластері орієнтований на довгострокову перспективу і раціональне використання наявного потенціалу туристичної галузі, при цьому не перевищує гранично допустимі навантаження на екологічне середовище. Цей підхід дозволить:

1. Забезпечити комплексне використання загальноприйнятих постулатів збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі.
2. Прийняти до уваги фактор часу при досягненні збалансованості функціонування цілісного інтегрованого стратегічного розвитку областей країни.
3. Встановити взаємозв'язок між екологічною підсистемою і антропогенною діяльністю людини.

Цілісна концепція збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі, на наш погляд, має послідовно реалізуватися за певними етапами, або стадіями: визначення місії, мети, завдань, принципів збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі; визначення суб'єктів системи управління; оцінка туристичного потенціалу і можливостей областей країни; вибір напряму руху на основі принципів збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі; формування та вибір стратегії збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі; реалізація стратегії розвитку потенціалу туристичної галузі (розробка програми бюджетів і процедур); аналіз ефективності та результативності стратегії збалансованого розвитку потенціалу туристичної галузі.

Liudmyla GOLOVKOVA^{1*}, Yuliia YUKHNOVSKAYA^{2*}

1* Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance and Economic Security, Dnipro National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan, e-mail: g.liudmila22@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5473-6644

2* Doctor of Economics, Associate professor, Head of the Department Management and Tourism, Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy, e-mail: yuhnovskaj@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1643-0825

FORMATION OF A COMPLETE CONCEPT OF BALANCED DEVELOPMENT OF THE POTENTIAL OF THE TOURIST INDUSTRY OF THE REGIONS OF UKRAINE

The article proposes and substantiates a holistic concept of balanced development of the potential of the tourism industry. This concept is based on the methodology of marginalism and the philosophy of positivism, hedonism and utilitarianism and consists of a set of sequential and logical stages. The concept covers economic activities related to the balancing of market activities and non-market activities at different levels of government and non-government. The authors of the article determined the classification of parameters that affect the balance of development of the potential of the tourism industry in the regions of Ukraine, working from the outside, as well as certain internal factors formed within the region itself. The most important classification feature of the parameters for the balanced development of the potential of the tourism industry of the regions and the country is the relationship of structural elements (tourist centers, tourist areas, etc.). This study defines the formation of new opportunities and benefits with a balanced development of the potential of the tourism industry as a result of participation in the cluster.

Keywords: balanced development, potential, tourism industry, holistic concept, social subsystem, economic subsystem, environmental subsystem

REFERENCES

1. Antonenko I. (2005). Turystychna renta v lisoresursnii sferi [Tourist rent in the forestry sphere]. Proceedings of the *Turyzm v Ukraini: suchasnyi stan ta priorityety rozvytku (Ukraine, Lviv)*. pp. 132–138. [in Ukrainian].
2. Zberezhennia i stalii rozvytok Karpat. [Preservation and sustainable development of the Carpathians]. URL: http://www.heifer.org.ua/heifer/files/Stalyi_rozvytok_Karpat.pdf. [in Ukrainian].
3. Zelinskyi I. (2001). Pro statystychnu otsinku rekreatsiino-ozdorovchoho zabezpechennia naselennia v rehionii [About statistical estimation of recreational and improving maintenance of the population in the region]. *Rehionalna ekonomika. Dodatok «Rehiony Ukrainy. Ekonomiko-statystychni porivniannia»*. Vol. 2. Pp. 28–32.
4. Zorin I. V., Zorin A. I., Irisova T. A. et al. (2001). *Tourism management. Tourism and industry systems*. Moscow: Finance and statistics. [in Russian].
5. Muzychenko-Kozlovska O.V. (2000, 2012). *Ekonomichne otsiniuvannia turystychnoi pryvablyvosti terytorii* [Economic assessment of the tourist attractiveness of the territory]. Lviv: Novyi svit. [in Ukrainian].
6. Sirenko K.V. (2010). Analiz turystychnoho rynku Ukrainy v suchasnykh umovakh rozvytku ekonomiky [Analysis of the tourist market of Ukraine in modern conditions of economic development]. *Aktualni problemy ekonomiky* Vol. 12. Pp. 70–74. [in Ukrainian].
7. Tkachenko T.I. (2006). sustainable tourism development: theory, methodology, business realities. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. [in Ukrainian].
8. Trehubov O.S. Udoskonalennia orhanizatsiino-upravlinskykh mekhanizmiv pidpriemstv turystychnoi sfery [Improving the organizational and managerial mechanisms of tourism enterprises]. *Efektivna ekonomika*. URL: www.economy.nayka.com.ua. [in Ukrainian].
9. V. Vakulenko, I. Valentiuk, V. Hryban et al. (2003). *Tourism and protection of cultural heritage: Ukrainian experience*. Yu. Lebedynskoho, V. Vakulenko, M. Onysko (Ed.). Kyiv: KIS. [in Ukrainian].
10. Shkola I.M. (2003). *Management of the tourism industry*. Chernivtsi: ChTEI KNTEU
11. Yuhnovska Y. (2019). Formuvannia kontseptsii stratehichnogo upravlinnia rozvytkom potentsialu turystychnoi haluzi v Ukraini ta yii rehionakh [Formation of the concept of strategic management of the potential development of the tourism industry in Ukraine and its regions]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*. Vol. 2(57). Pp. 18–27.

Стаття надійшла до редакції: 28.11.2021

Received: 2021.11.28